

Xalilov Sirojiddin Sherali o'g'li*Alfraganus Universiteti Xalqaro turizm menejmenti kafedrası mudiri,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor.**E-mail: s.xalilov@afu.uz ORCID: 0009-0003-0006-0951*

O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MAVSUMIYLIK OMILLARINING TA'SIRI

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda turizm sohasi raqobatbardoshligiga mavsumiylik omillarining ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda turistik oqimlarning mavsumiy tebranishlari, turizm xizmatlariga bo'lgan talabning o'zgarishi hamda mavsumiylikning turizm korxonalari faoliyati samaradorligiga ta'siri baholangan. Shuningdek, mavsumiylikni kamaytirish orqali turistik xizmatlar diversifikatsiyasini rivojlantirish, hududiy turizm salohiyatidan samarali foydalanish, turizm infratuzilmasini takomillashtirish va yil davomida barqaror turistik oqimni shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mavsumiylik, turizm sohasi, raqobatbardoshlik, turizm infratuzilmasi, hududiy rivojlanish, turizmni diversifikatsiya qilish.

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ СЕЗОННОСТИ НА ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: В данной научной статье исследуется влияние факторов сезонности на конкурентоспособность туристической отрасли Узбекистана. Проведен анализ сезонных колебаний туристических потоков, изменений спроса на туристические услуги и влияния сезонности на эффективность деятельности предприятий туристической отрасли. На основе полученных результатов предложены научно обоснованные рекомендации по снижению негативного воздействия сезонности, диверсификации туристических продуктов, эффективному использованию туристического потенциала регионов, совершенствованию туристической инфраструктуры и обеспечению стабильного туристического потока в течение всего года.

Ключевые слова: сезонность, туристическая отрасль, конкурентоспособность, туристическая инфраструктура, региональное развитие, диверсификация туризма.

THE IMPACT OF SEASONALITY FACTORS ON ENHANCING THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM INDUSTRY IN UZBEKISTAN

Abstract: This study examines the impact of seasonality on the competitiveness of the tourism industry in Uzbekistan. The research analyzes seasonal fluctuations in tourist arrivals, variations in demand for tourism services, and the effects of seasonality on the operational performance of tourism enterprises. Based on the findings, the study proposes scientifically grounded recommendations for mitigating the negative effects of seasonality through tourism product diversification, effective utilization of regional tourism potential, improvement of tourism infrastructure, and the promotion of year-round tourism activities.

Keywords: seasonality, tourism industry, competitiveness, tourism infrastructure, regional development, tourism diversification.

Kirish. Turizm iqtisodiyotning daromadli tarmoqlaridan biri bo'lib, mamlakatning yalpi ichki mahsuloti, bandlik darajasi, investitsiyaviy jozibadorligi hamda eksport salohiyatini oshirishda muhim o'rin tutadi. Jahon turizm bozorida raqobatning kuchayishi turistik destinatsiyalarning yil davomida barqaror faoliyat yuritishini, turistik xizmatlarning xilma-xilligini ta'minlashni hamda turizm infratuzilmasidan samarali foydalanishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, turizmining barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri sifatida mavsumiylik muammosi alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mavsumiylik turistik talab va taklifning yilning ma'lum davrlarida keskin o'zgarishi bilan tavsiflanib, turizm korxonalarining moliyaviy barqarorligi, xizmatlar sifati, mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi hamda hududlarning turizm salohiyatidan foydalanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Turistik oqimlarning qisqa vaqt oralig'ida yuqori darajada jamlanishi infratuzilmaga ortiqcha yuklama tushirsa, mavsumdan tashqari davrlarda esa

mehmonxona fondining bandlik darajasi pasayishi, transport va servis xizmatlaridan foydalanishning kamayishi hamda turizm korxonalarining daromadlari qisqarishiga olib keladi [1,2].

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan institutsional islohotlar, vizasiz rejimning kengaytirilishi, transport infratuzilmasining modernizatsiya qilinishi, yangi turistik marshrutlarning yaratilishi va raqamli xizmatlarning joriy etilishi turistik oqimlarning sezilarli darajada oshishiga xizmat qilmoqda. Biroq turistik tashriflarning mavsumlar bo'yicha notekis taqsimlanishi, turizm mahsulotlarining mavsumiy xarakterga egaligi hamda yil davomida turistik talabni shakllantirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi soha raqobatbardoshligini oshirishdagi dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda [3].

Bugungi kunda O'zbekistonda turizmni rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarga qaramasdan, mavsumiylik omillarining turizm sohasi raqobatbardoshligiga ta'siri yetarli darajada kompleks o'rganilmagan.

Mavsumiylik natijasida turistik oqimlarning notekis taqsimlanishi mehmonxona xo'jaliklarining bandlik darajasining pasayishi, turizm infratuzilmasidan foydalanish samaradorligining kamayishi, xizmat ko'rsatish korxonalarining daromadlarida mavsumiy tafovutlarning yuzaga kelishi hamda turizm sohasida doimiy bandlikni ta'minlash imkoniyatlarining cheklanishiga sabab bo'lmoqda.

Bundan tashqari, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, mavsumdan tashqari turizm turlarini rivojlantirish, ichki turizmni rag'batlantirish hamda hududlarning turistik salohiyatidan yil davomida samarali foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati mavjud. Shu bois mavsumiylikning iqtisodiy oqibatlarini ilmiy baholash va uning salbiy ta'sirini kamaytirishga qaratilgan samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi [4,5].

Mazkur tadqiqot O'zbekistonda turizm sohasi raqobatbardoshligiga mavsumiylik omillarining ta'sirini baholashga qaratilgan. Tadqiqot doirasida turistik oqimlarning mavsumiy dinamikasi, mehmonxona fondidan foydalanish ko'rsatkichlari, turizm xizmatlariga bo'lgan talabning mavsumiy o'zgarishlari, turizm infratuzilmasining bandlik darajasi hamda turizm korxonalarining iqtisodiy faoliyatiga mavsumiylikning ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, mavsumdan tashqari turizm turlarini

rivojlantirish va yil davomida barqaror turistik oqimni shakllantirish imkoniyatlari baholnadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistonda turizm sohasi raqobatbardoshligiga mavsumiylik omillarining ta'sirini kompleks baholash hamda mavsumiylikning salbiy oqibatlarini kamaytirish orqali turizmn-ing barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun turistik oqimlarning mavsumiy xususiyatlari, turizm infratuzilmasidan foydalanish samaradorligi, turizm xizmatlariga bo'lgan talab dinamikasi va turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish imkoniyatlari tahlil qilinadi hamda mavsumiylikni boshqarishning zamonaviy mexanizmlari asosida sohaning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar sharhi. Turizm sohasida mavsumiylik muammosi ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turizm rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etilgan. Mavsumiylik turistik talabning yil davomida notekis taqsimlanishi natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jarayonlarni ifodalaydi. Ushbu hodisa turizm korxonalarining daromadlari, mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi, turistik infratuzilmaning bandlik darajasi hamda destinatsiyalarning raqobatbardoshligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli turizm iqtisodiyotida mavsumiylikni boshqarish barqaror

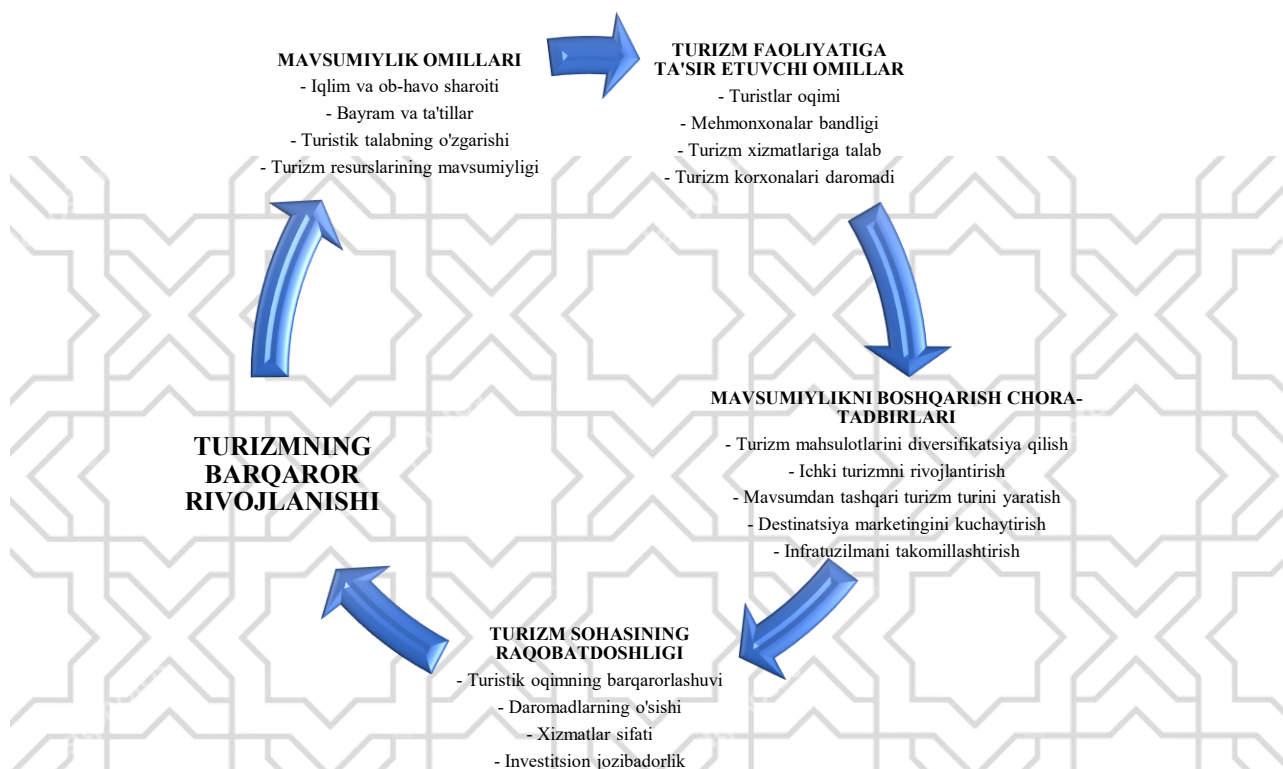
rivojlanishni ta'minlovchi muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Turizm iqtisodiyoti nazariyasida mavsumiylik masalasi birinchi bor Butler (2024) tomonidan turistik oqimlarning vaqt bo'yicha notekis taqsimlanishi sifatida izohlangan. Muallifning fikricha, mavsumiylik iqlim sharoiti, ta'til davrlari, bayramlar, transport imkoniyatlari va turistlarning xulq-atvoriga bog'liq bo'lib, turizm biznesining iqtisodiy samardorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Butler mavsumiylikni kamaytirish uchun turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va yangi turizm turlarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Baum va Lundtorp (2021) mavsumiylikni turizm iqtisodiyotining eng murakkab muammolaridan biri sifatida baholab, uning mehnat bozori, bandlik, investitsiya faolligi va xizmat ko'rsatish sifati bilan uzviy bog'liqligini asoslab berganlar. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, mavsumiylik nafaqat korxona daromadlariga, balki hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi [6,7]. Mavsumiylikni chuqur tahlil qilish turistik korxonalar faoliyatini samarali rejalashtirish, resurslarni optimal taqsimlash hamda marketing strategiyalarini takomillashtirish imkonini beradi. Turizm sohasida mavsumiylikni kamaytirishda destinatsiya marketingi, maxsus tadbirlar, festivallar va yangi turizm mahsulotlarini joriy etish muhim omil ekanligini ta'kidlagan. Ularning tadqiqotlari yil davomida turistik talabni shakllantirish orqali hududlarning raqobatbardoshligini oshirish mumkinligini

ko'rsatadi. UN Tourism ekspertlari esa mavsumiylikni turizmning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir etuvchi omillardan biri sifatida baholab, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, ichki turizmni rivojlantirish, raqamli marketingni kuchaytirish va mavsumdan tashqari turizm turlarini qo'llab-quvvatlashni tavsiya etadilar. Ularning fikricha, yil davomida barqaror turistik oqimni shakllantirish destinatsiyalarning iqtisodiy barqarorligi va xalqaro raqobatbardoshligini oshiradi [8,9].

O'zbekistonda ham turizmning mavsumiy rivojlanishi bilan bog'liq ayrim ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Unda turizm marketingini takomillashtirish, destinatsiya brendingi va innovatsion marketing vositalaridan foydalanish orqali turistik oqimlarni yil davomida shakllantirish imkoniyatlarini asoslab bergan. Shuningdek, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va hududiy marketingni kuchaytirish mavsumiylikni yumshatishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan [10]. Bundan tashqari, ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda ekologik turizm, tog' turizmi va tabiiy destinatsiyalarni yil davomida foydalanishga yo'naltirish orqali mavsumiylikni kamaytirish mumkinligi ilmiy asoslangan. Shuningdek, turistik resurslardan samarali foydalanish va ekologik boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Mazkur ilmiy qarashlarni umumlashtirish asosida mavsumiylik omillarining turizm sohasi

raqobatbardoshligiga ta'sir etish mexanizmi ishlab chiqildi (1-rasm).

1-rasm. Turizm sohasi raqobatbardoshligiga mavsumiylik omillarining ta'siri³

1-rasmda mavsumiylik omillarining turizm sohasi raqobatbardoshligiga ta'sir etish mexanizmi konseptual jihatdan ifodalangan. Modelga ko'ra, iqlim sharoiti, bayram va ta'til davrlari, turistik talabning mavsumiy o'zgarishi hamda turizm resurslarining mavsumiy xususiyatlari turistik oqimlar va turizm xizmatlariga bo'lgan talab dinamikasini shakllantiradi. Ushbu omillar o'z navbatida mehmonxonalar bandlik darajasi, turizm korxonalari daromadlari, xizmatlar ko'rsatish hajmi va mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [11,12]. Modelda mavsumiylikning salbiy

oqibatlarini kamaytirish turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, mavsumdan tashqari turizm turlarini rivojlantirish, destinatsiya marketingini takomillashtirish hamda turizm infratuzilmasini rivojlantirish orqali amalga oshirilishi mumkinligi nazarda tutilgan [13,14]. Mazkur boshqaruv chora-tadbirlari turistik oqimlarning yil davomida barqaror taqsimlanishiga, turizm korxonalari faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishga hamda hududlarning turizm salohiyatidan samarali foydalanishga xizmat qiladi. Natijada turizm sohasi raqobatbardoshligi ortib, destinatsiyaning jozibadorligi,

³ Muallif ishlanmasi.

investitsion faolligi va barqaror rivojlanish ko'rsatkichlari yaxshilanadi. Shuningdek, taklif etilgan konseptual model mavsumiylik omillari, turizm faoliyati natijalari va turizm sohasi raqobatbardoshligi o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini tizimli ravishda aks ettirib, mavsumiylikni boshqarishga qaratilgan strategik qarorlarni ishlab chiqish uchun nazariy asos vazifasini bajaradi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda turizm sohasi raqobatbardoshligiga mavsumiylik omillarining ta'sirini baholash uchun tizimli yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi, Milliy statistika qo'mitasi hamda UN Tourism ma'lumotlari asosida turistik oqimlar, mehmonxonalarning bandlik darajasi va turizm xizmatlari ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Olingan natijalar asosida mavsumiylikning turizm sohasi raqobatbardoshligiga ta'siri baholanib, uni kamaytirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijasi. Tadqiqot davomida O'zbekistonda turizm sohasi rivojlanishiga mavsumiylik omillarining ta'siri statistik ma'lumotlar va mavjud ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, turistik oqimlarning yil davomida notekis taqsimlanishi turizm korxonalarining iqtisodiy faoliyati va xizmat ko'rsatish samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Xususan, bahor va kuz mavsumlarida xorijiy hamda mahalliy turistlar oqimining ortishi mehmonxonalarning bandlik darajasi, transport xizmatlariga bo'lgan talab va turizm daromadlarining oshishiga xizmat qilmoqda. Aksincha, qish mavsumida ayrim hududlarda turistik faollikning pasayishi infratuzilmadan foydalanish samaradorligini kamaytirib, xizmat ko'rsatish korxonalarining daromadlarida mavsumiy tafovutlarni yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mavsumiylik turizm sohasi raqobatbardoshligiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadigan omillardan biridir. Bevosita ta'sir turistik oqimlar, mehmonxonalar bandlik darajasi va turizm xizmatlari hajmida namoyon bo'lsa, bilvosita ta'sir investitsion jozibadorlik, xizmatlar sifati, bandlik darajasi va hududlarning iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarida kuzatiladi. Ayniqsa, turizm korxonalarining yil davomida barqaror faoliyat yuritishi mavsumiylikni samarali boshqarish darajasiga bog'liq ekanligi aniqlandi. Shuningdek, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, ichki turizmni rag'batlantirish, mavsumdan tashqari turizm turlarini rivojlantirish va hududiy marketing strategiyalarini takomillashtirish mavsumiylikning salbiy ta'sirini kamaytiruvchi asosiy omillar sifatida baholandi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy, gastronomik, ekologik, sog'lomlashtirish va biznes turizmini yil davomida rivojlantirish turistik oqimlarning mavsumlar bo'yicha

muvozanatli taqsimlanishiga xizmat qiladi.

Natijalar shuningdek, transport va turizm infratuzilmasini rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda turizm xizmatlarini zamonaviy marketing vositalari orqali targ'ib qilish turizm sohasi raqobatbardoshligini oshirishning muhim yo'nalishlari ekanligini tasdiqlaydi. Bu esa nafaqat turistik oqimlarning o'sishiga, balki turistlarning o'rtacha qolish muddati va xarajatlari ortishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari O'zbekistonda mavsumiylik omillarini samarali boshqarish turizm sohasi raqobatbardoshligini oshirish, turizm xizmatlari eksportini kengaytirish, hududlarning turistik salohiyatidan samarali foydalanish hamda turizmning barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim sharti ekanligini ko'rsatdi. Olingan natijalar keyingi bosqichda ekonometrik tahlillar orqali miqdoriy jihatdan baholanishi va amaliy boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot davomida O'zbekistonda turizm sohasi raqobatbardoshligiga mavsumiylik omillarining ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari mavsumiylik turistik oqimlarning notekis taqsimlanishi, mehmonxona fondidan foydalanish samaradorligi, turizm xizmatlariga bo'lgan talab, turizm korxonalari daromadlari hamda bandlik darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, mavsumiylik

nafaqat tabiiy-iqlim omillari, balki turizm mahsulotlarining tarkibi, marketing strategiyalari, transport infratuzilmasi va turistlarning iste'mol xulq-atvori bilan ham chambarchas bog'liq. Xalqaro tajriba mavsumiylikni boshqarish turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, ichki turizmni rivojlantirish, tadbirlar turizmini kengaytirish va destinatsiyalarni yil davomida faol ishlashga yo'naltirish orqali amalga oshirilishini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda ham mavsumiylikning salbiy ta'sirini kamaytirish orqali turizm infratuzilmasidan foydalanish samaradorligini oshirish, turistik oqimlarni yil davomida muvozanatlashtirish, hududlarning turizm salohiyatidan to'liq foydalanish hamda sohaning xalqaro raqobatbardoshligini mustahkamlash imkoniyati mavjudligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, mavsumiylikni boshqarishga qaratilgan institutsional va marketing mexanizmlarini takomillashtirish turizmning barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish orqali mavsumdan tashqari davrlarda ham turistlarni jalb etadigan gastronomik, ekologik, sog'lomlashtirish, qishki, MICE va madaniy turizm yo'nalishlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

2. Hududlarning turistik ixtisoslashuvini shakllantirish hamda har bir mintaqaning tabiiy, tarixiy va

madaniy resurslariga mos turizm mahsulotlarini ishlab chiqish orqali turistik oqimlarni yil davomida muvozanatli taqsimlash zarur.

3. Destinatsiya marketingini takomillashtirish, raqamli platformalar, sun'iy intellekt texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali mavsumdan tashqari davrlar uchun maqsadli marketing kampaniyalarini amalga oshirish tavsiya etiladi.

4. Transport va turizm infratuzilmasini rivojlantirish, ayniqsa ichki turizm salohiyati yuqori bo'lgan hududlarda transport qulayligini oshirish va turizm xizmatlari sifatini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish zarur.

5. Mavsumiy talabni boshqarish mexanizmlarini joriy etish, jumladan dinamik narx belgilash, chegirma dasturlari va mavsumdan tashqari turistik paketlarni ishlab chiqish orqali turistik talabni yil davomida rag'batlantirish maqsadga muvofiq.

6. Turizm sohasida davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish, mavsumdan tashqari davrlar uchun yangi turistik mahsulotlarni yaratish va investitsiya loyihalarini

qo'llab-quvvatlash orqali sohaning investitsion jozibadorligini oshirish lozim.

7. Turizm sohasi raqobatbardoshligini baholashning zamonaviy monitoring tizimini joriy etish, unda mavsumiylik indeksi, mehmonxona bandlik darajasi, turistlarning o'rtacha qolish muddati, turistik xarajatlar va xizmatlar sifati kabi ko'rsatkichlarni muntazam monitoring qilish tavsiya etiladi.

8. Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda mavsumiylikning turizm eksporti, mehmonxona biznesi samaradorligi va hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini ekonometrik modellar, panel ma'lumotlar va sun'iy intellekt asosidagi prognozlash usullari orqali chuqur tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, mazkur tavsiyalarning amaliyotga joriy etilishi O'zbekistonda turizm sohasining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, turistik oqimlarni mavsumlar kesimida muvozanatlashtirish, turizm eksportini ko'paytirish hamda BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlariga mos ravishda turizm sohasining uzoq muddatli va barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Сайфутдинов, Ш. С. (2021). Гастрономический туризм как фактор устойчивого развития туризма в Узбекистане. In Инновационные технологии управления и стратегии территориального развития туризма и сферы гостеприимства (pp. 666-673).
2. Sultonovich, S. S., & Kulshreshtha, S. (2019). The main directions of development of international tourism in Uzbekistan. International Journal of Tourism & Travel, 12.

3. Xalilov Sirojiddin Sherali o'g'li. (2025). TURIZMNI O'RTA ISTIQBOLDA SAMARALI RIVOJLANTIRISHNING MUQOBIL STRATEGIYASI.
4. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17680612>
5. Халилов Сирожиддин Шерали ўғли. (2025, November 14). ТУРИЗМ СОҲАСИ УЧУН ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ.
6. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17610859>
7. Sh, Y. S. (2025). Innovative approaches to sustainable textile production and services. *Manuscript on the Sustainable Economics, Finance and Management*, 2(5), 80-85.
8. Abdullayevich, X. U., & Shukrullayevich, Y. S. (2026, May). IMPROVING ECONOMIC MECHANISMS FOR EFFICIENT RESOURCE UTILIZATION IN CONSTRUCTION ENTERPRISES. In *International Congress on Economics, Management and Business Studies* (Vol. 1, No. 4, pp. 204-209).
9. Бердиёров, Б. С. (2026). ПРИМЕНЕНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАЗВИТИИ ЭКОТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ. *Asian journal of multidisciplinary research*, 3(10), 41-47.
10. Sodiqovich, B. B. (2025). O 'ZBEKISTON SHAROITIDA EKOLOGIK TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASINING TAKOMILLASHTIRISH YO 'LLARI. *Modern education and development*, 36(1), 354-358.
11. Dostonbek, T. D. (2026). Push and Pull Motivations for Participation in Adventure Tourism: Foreign Tourist Perspectives. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 7(1), 436-445.
12. Dostonbek, T. (2024). A REVIEW OF THEORETICAL BACKGROUND OF ADVENTURE TOURISM AND ITS DEVELOPMENT. *concern*, 2(6).
13. Tilovmurodov, D. (2024). Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari. *GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT*, 2(1). https://doi.org/10.55439/GED/vol1_iss1/a823
14. Мусаева, С. (2023). Инновационные тенденции применения умных технологий в развитии туризма и гостиничного бизнеса. *Green Economy and Development*, 1(10), 662820.
15. Abdivaxitovna, S. (2023). INNOVATIVE TENDENCIES OF TOURISM AND HOTEL BUSINESS DEVELOPMENT IN GLOBALIZATION. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, (7 (19)), 305-314.
16. Ro'ziqulova Mahliyo G'ayratovna. (2026). EXTREME TOURISM AND SAFETY ISSUES. TA'LIM FIDOYILARI.
17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19664848>

18. Xujaev, M. (2020). Mahmudkhuja Behbudiy as a leader of jadid reforms. *The Light of Islam*, 3, 39-47.
19. Evlen, H., Juraev, D., Ziyamukhamedova, U., Khujaev, M., & Jalilov, F. (2025). PLA/Ti6Al4V composite scaffolds for bone tissue engineering: mechanical and thermal properties via FDM and bioprinting. *Journal of Biomaterials Science, Polymer Edition*, 1-25.
20. Abduraimova, N., Sharopova, N., Khujaev, M., Sapayev, V., Fattoyeva, O., & Yusufov, S. (2025). Economic development through analysis of the education and entrepreneurship impacts. *Economic Annals-XXI/Ekonomičnij Časopis-XXI*, 214(3/4), 84.
21. Isoxonovich, M. X. (2022). Middle Ages Movarounnahr Rulers in the Views OF Researchers. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 2(6), 134-136.
22. Xujayev, M. I. (2018). THE COVERAGE OF THE PROBLEM OF NATIONALITY AND ITS ROLE ON THE PRESENT DAY IN AHMAD ZAKI VALADI'S WORK. *Мировая наука*, (6 (15)), 61-63.
23. Хужаев, М. И. (2018). АҲМАД ЗАКИ ВАЛИДИЙНИНГ ДИНИЙ-ФАЛСАФИЙ МЕРОСИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ. In *Инновационные подходы в современной науке* (pp. 177-182).
24. Khujaev, M. (2024). AHMED ZAKI: ON THE IDEAS OF THE PHILOSOPHY OF HISTORY. *Экономика и социум*, (1 (116)), 235-239